

سه‌ره‌تایه‌ک له زانستی قورئانی پیروژ وه‌رگیڕانی ماناکانی

< کوردی - کردی - kurdisch >

دهسته بژیریک له زانایان

وه‌رگیڕانی: دهسته‌ی به‌شی کوردی له مائپه‌ری ئیسلام ه‌اوس

پیداچونه‌وه‌ی: پشتیوان سابیر عه‌زیز

مقدمة في علوم القرآن الكريم وترجمة معانيه

نخبة من العلماء

ترجمة : فريق اللغة الكردية بموقع دار الإسلام

مراجعة: بشتيوان صابر عزيز

سه‌رتایه‌ک له زانستی قورئانی پیروژ وه‌رگی‌رانی ماناکانی

سوپاس وستایش بۆ خوای گه‌وره ومیهره‌بان وه درود و سه‌لات و سه‌لام بۆ سه‌ر محمدی کوری عه‌بدو‌لا و ئال و به‌یت و یار ویاوهر و شوینکه‌وتوانی هه‌تا هه‌تایه‌.

ریخۆشکردن :

قورئانی پیروژ فه‌رمایشتی خوایه‌، به‌شیوه‌یه‌ک له رووی واتا و له‌رووی ده‌قیسه‌وه دابه‌زیوه‌ته سه‌ر پیغه‌مبه‌ری خوا موحه‌ممه‌د (صلی الله علیه وسلم) که پیغه‌مبه‌ری ره‌حمه‌ته بۆ هه‌موو جیهانیان، تا هه‌م موژده‌به‌خش و هه‌م وریاکه‌روه و هه‌م به‌ فه‌رمانی خوا بانگخوازی ریی خوا و چرای رووناکي بیټ، لی‌ره‌دا به‌ پوختی پیناسه‌یه‌کی قورئان و په‌یامی قورئان ده‌که‌ین:

پیناسه‌یه‌کی گشتی قورئانی پیروژ:

یه‌که‌م: پیناسه‌ی قورئان و روونکردنه‌وه‌ی ناو و سیفه‌ته‌کانی:

قورئانی پیروژ فه‌رمایشتی خوایه‌ که ده‌رپرین و واتایشی هی خوایه‌ و دابه‌زیوه‌ته سه‌ر پیغه‌مبه‌ری خوا موحه‌ممه‌د (صلی الله علیه وسلم) و له‌ په‌راودا نووسراوه‌ته‌وه و به‌ ته‌واتور نه‌قل کراوه‌، وه هه‌رکه‌س بیخوینیته‌وه به‌ په‌رستش و عیباده‌ت بۆی حسابه‌.

خوای گه‌وره ئه‌و وه‌حیه‌ی دایبه‌زانده‌وه بۆ پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ناوی ناوه قورئان، ئه‌وه‌تا ده‌فه‌رمویت: ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ﴾ (1) واتا: بیگومان ئیمه قورئانمان بۆ ناردیته‌ خوارئ به‌ ناردن، - به‌ به‌ش به‌ش -.

بۆیه ده‌بیټ قورئان بخوینیته‌وه و نابیټ که‌نار بخریټ و وازی لئ به‌ینریټ.

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ناوی ناوه کیتاب وه‌ک ده‌فه‌رمویت: ﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ ﴾

(1)، واتا: ئه‌ی موحه‌مه‌د بیگومان ئیمه قورئانمان به‌هه‌ق وراستی بۆتۆ دابه‌زانده‌.

(1) سوره‌تی الإنسان : 23 .

لهم ئایه‌ته پیروزه‌دا قورئان به کتیب ناو هیئراوه چونکه ده‌بیت بنووسریته‌وه و پشتگویی نه‌خریت.

خوای گه‌وره وه‌سفی قورئانی کردووه به (فورقان، ذیکر، هودا، نور، شیفا، مه‌وعیظه)، (جیاکه‌ره‌وه، یاد و زیکر، رینموونی، رووناکی، شیفا، ئاموژگاری)، چه‌ندین وه‌سفی تری کردووه که هه‌موویان ئامازهن به گه‌وره‌یی قورئان و ته‌واوی و کاملی په‌یامه‌که‌ی.

وشه‌ی موصحف له صوحوفه‌وه وه‌رگیراوه واته : ئه‌و په‌ره‌ی که قورئانی له‌سه‌ر نووسراوه‌ته‌وه و هاوه‌لان وه‌ک ئامازه‌یه‌ک بو‌ئو په‌راوه به‌کاریان هیئراوه که قورئانی تیدا نووسراوه‌ته‌وه .

قورئانی پیروژ سروش و وه‌حی خواییه، که جویره‌ئیل سه‌لامی خوای لی بیت دایبه‌زاندووه بو‌سه‌ر دلی پیغه‌مبه‌ر موحه‌ممه‌د (صلی الله علیه وسلم)، وه‌ک خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت : ﴿وَأَنزَلْنَا

رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٣﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿٣٤﴾ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿٣٥﴾ بِلسانِ عَرَبٍ مُّبِينٍ ﴿٣٦﴾ ﴿٢﴾ واتا : بیگومان ئه‌م قورئانه دابه‌زینراوی په‌روه‌ردگاری جیهانیانه * جویره‌ئیلی ئه‌مین هیئایه خواره‌وه * بو‌سه‌ر دلی تو‌بو‌ئوه‌ی له ترسینه‌ران بیت * به‌زمانیکی عه‌ره‌بی روون و ره‌وان .

ئهم‌ه‌ش شتیکی نوئ نه‌بووه بو‌پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) که په‌یامی بو‌دابه‌زیت، به‌لکو پیغه‌مبه‌رانی پیش خوئی که برای پیغه‌مبه‌رن (صلی الله علیه وسلم) له‌لایهن خواوه له‌ریی جویره‌ئیله‌وه په‌یامیان بو‌دابه‌زیوه، خوای گه‌وره‌ش بو‌ئو سپارده گه‌وره‌یه به‌ویستی خوئی

که‌سانیکی هه‌لبزاردووه، وه‌ک ده‌فه‌رمویت : ﴿اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ

بَصِيرٌ ﴿٧٥﴾ ﴿٣﴾ واتا : خوا له‌ناو فریشته‌کان و خه‌لکیدا فروستاده و نیراوه‌ده‌لده‌بزیوت، به‌راستی خوا

بیسه‌ری بینایه .

(1) سوره‌تی النساء : ئایه‌تی : 105 .

(2) سوره‌تی الشعراء : ئایه‌ته‌کانی : 192 – 195 .

(3) سوره‌تی الحج : ئایه‌تی : 75 .

خواش زاناره كئ شياوه بؤ ئه و كاره و كئ گونجاو نيه بؤ ئه و ئه ركه، چونكه خوئ ههموانى به ديهيناوه، وهك ده فهرمويت: ﴿ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ ﴾ (1) واتا: ئه ي موحه ممه د پهره ردگار ت ئه وه ي بيه ويئ دروستى دهكات وهه لى ده بزييرت.

دووه م: دابه زىنى قورئانى پيرو ز:

دابه زىنى قورئانى پيرو ز بؤ سه ر پيغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم) له روژى دووشه ممه حه قده ي ره مه زانى سالى 610 زاييىنى، و له ئه شكه وتى حه رائدا كه ده كه ويته ناو شاخيكي مه ككه ي موكه ره مه وه ده ستى پيكر د، جو بره ئيل ئه م ئايه تانه ي بؤ دابه زان د: ﴿ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝ ﴾ (2) واتا: ئه ي موحه ممه د بخويينه به ناوى پهره ردگار ته وه كه هه موو شتيكي دروست كر دووه * مروقى دروست كر دووه له خويينيكي به ستوو * بخويينه پهره ردگارى تو له هه موو كه س به خشنده تره * ئه وه ي كه مروقى فيرى نووسين كر دووه به قه له م * مروقى شاره زا كر دووه به و شتانه ي كه نه يده زانى .

ئه مه ش يه كه م وه حى و سروسى خوايى بوو دابه زى بؤ سه ر پيغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم).
 پيغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم) به شله ژاوى و دلته پيوه گه رايه وه و ترسى لئ نيتشبوو، به سه ره اته كه ي گيرايه وه بؤ خه ديجه ي داكيى باوه رداران ره زاي خواى لئ بيت، به خه ديجه ي فه رموو (من له خو م ده ترسم - ده ترسم تووشى شتى بم-)، ئه و يش وه لامى دايه وه و وتى: (نه خير، موژده ت لئ بيت، به خوا، خواى گه وه ره هه رگيز سه رشو رت ناكات، تو په يوه ندى خزمايه تيت هه يه و قسه ت راسته و ئه رك و به رپرسيارى تى له ئه ستو ده گريت و ري زى ميوان ده گريت و پالپشتى راستيت)، ئه مجا خه ديجه پيغه مبه رى خواى (صلى الله عليه وسلم) برد بؤ لاي وه ره قه ي كورى نه وه فل كه پياوما قوول و داناو قسه رو يشتوو يه كي مه ككه بوو، خه ديجه پيى ووت مامه گيان گوئ له برازا كه ت بگره، كه پيغه مبه ر (صلى الله عليه وسلم) به سه ره اته كه ي بؤ وه ره قه باس كر د، وه ره قه پيى ووت ئه وه هه مان ئه و فريشته يه (3) كه دابه زيوه بؤ سه ر مووسا، خو زگه كاتى پيغه مبه رايه تى تو من گه نجى ده بووم،

(1) سوره تى القصص: ئايه تى: 68 .

(2) سوره تى العلق: ئايه ته كانى: 1 - 5 .

(3) مه به ست پيى جو بره ئيله سه لامى خواى له سه ر بيت كه پاسي پر دراوه به هي نانى وه حى بؤ سه ر جه م پيغه مبه ران .

زیندووش بوومایه کاتیکی هۆزه کهت له شاره کهت دهرتده کهن، پیغه مبه ریش (صلی الله علیه وسلم) به سه رسو پمانه وه فه رمووی (مه گهر ئه وان من دهرده کهن؟) وهره قه وتی به ئی، هه رکه سی ئه م په یامه ی توئی پی بووبیت وهدهر نراوه، ئه گهر بگه مه ئه و روژه به ته وای توانام پشتیوانیت ده کهم، دوا ی ئه و دیداره زوری نه خایاند وهره قه کوچی دوا یی کرد.

هه موو قورئان به جارئ دانه به زی بو سهر پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم)، له کاتیکی دا بو پیغه مبه رانی پیشوو په یامی خوا به یه ک جار داده به زی، به لام بو پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) به بهش بهش دابه زی و ماوه ی بیست و سی سالی خایاندا، جار هه بوو سووره تی به ته وای داده به زی، و جاریش هه بوو چه ند ئایه تیک له سووره تیک داده به زی.

حیکمه تی به شبهش دابه زینی قورئان بو ئه وه بوو دلی پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) به رگه ی بگریت و هه رده م به سه رله نوئ دابه زینی سروش له لایه ن جبره ئیله وه توانا و گوروتینی پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) زیاتر بیت و زیاتر توانای به رنگار بوونه وه ی زبری و هی رشی بیبا وهرانی هه بیت، چونکه ئه وان له سه ره تای پیغه مبه رایه تیه وه زور دژایه تی پیغه مبه ریان (صلی الله علیه وسلم) ده کرد، وه ک خوی گه وره ده فه رمویت: ﴿ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمَلًا

وَجِدَةٌ كَذَلِكَ إِنَّمَات بِهِ فُؤَادُكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾ (1) واتا: ئه وان ه ی بیبا وهر بوون ده یانوت : بوچی

موحه ممه د هه موو قورئانی به یه کجار بو دانه به زینراوه، ئا به و جو ره دامانبه زاندوووه بو ئه ه ی دلی توئی ئه ی موحه ممه د به و قورئانه دامه زرا و به هیز بکه ین، وه به و بو نه یه وه ئایه ته کانی خو مم به ره به ره بو ن ناردن.

هه ره وه ک ئه و به شبهش دابه زینه حیکمه تیکی په ره رده یی گه وره یشی هه بوو، ئه ویش ئه وه یه مو سلمانان فی ربن له زانست و په پیره وی حوکه کانی دیندا پله به ندی و هه نگا و به هه نگا و فی ربن، تا هه م فی ربوون و هه م تیگه یشتنی ئاسانتر بیت بو یان و به ئسانی له و تاریکی و کوفر و بیبا وهریه ی هه بووه و هه یه دهر باز بن و بچه نا و رووناکی ئیمان و زانست و یه کخوا په رستی.

(1) سوهره تی الفرقان : ئایه تی : 32 .

سُنْفُرُكَ فَلَا تَسْمَى ﴿٦﴾ (1) واتا: ئەى موحەممەد قورئانت بەسەردا دەخویننەوہ کہ ھەرگیز بىرت ناچیتەوہ .

چوارەم : كۆكردنەوہى قورئانى پىرۆز لە پەراودا:

پاش وەفاتی پىغەمبەر (صلی اللہ علیہ وسلم) خەلیفەى راشیدی ئەبووبەكرى صدیق رەزای خوای لى بىت فەرمانى کرد قورئانى پىرۆز لە پەراودا كۆبكریتەوہ تا بە مەرگی كەسانى قورئانیان لەبەربوویان بە فەوتانى پەرە نووسراوەكانى قورئان هیچ لە قورئان نەفەوتیت، زەیدى كورپى ثابت كە نووسەرەوہى وەحى بوو ئەم ئەركەى لە ئەستۆ گرت، پاش پىداچوونەوہ و جەختکردنەوہ لە ھاوشیوہبوونى دەقەكانى قورئان چ ئەوہى لە پەرەكان نووسرابووہو چ ئەوہى لە دلەكاندا تۆمار بوو ھەمووی نووسىہوہو نوسخەكەى داہە دەست ئەبووبەكرى صدیق تا ئەوہى ئەبووبەكر وەفاتی کرد، دواتر لە مالى خەلیفەى دووہم عومەرى كورپى خەتتادا پارىزرا تا ئەویش وەفاتی کرد، دواتر لە مالى داىكى باوہرداران حەفصەى كچى عومەردا پارىزرا (2).

كاتىك ئىسلام بلاو بوو، موسلمانان چەند نوسخەى قورئانیان لەبەردەست بوو و دەیانخویندەوہ، ھەندى لە ھاوہلان پىشنياریان کرد بۆ خەلیفەى راشیدی عومەرى عەففان (رەزای خوای لى بىت) تا ھەموو نوسخەكانى قورئان بکات بە يەك تا ھەموو موسلمانان لە خویندەوہیدا پىشەنگى پىوہ بکەن، ئەویش فەرمانى کرد بە دەستەيەك لەوانەى قورئانیان لەبەربوویان و ناسرابوون بەوہى خویندەوارىشيان ھەيە تا ئەو ئەركە بەجىگەيەن، لە سەر و ھەموویشیانەوہ زەیدى نووسەرەوہى وەحى بوو، پشتيشيان بەست بەو نوسخەى كە لە سەردەمى ئەبووبەكرى صدیقدا كۆكرا بووہو نووسرابووہو، ھەموو نوسخەكانیان لە يەك نوسخەدا كۆكردەوہو چەند نوسخەيەكيان لەبەرگرتەوہو بۆ ھەر ناوچەيەكى جیھانى ئىسلامى نوسخەيەكيان نارد و فەرمان كرا موسلمانان لەسەر ئەو نوسخە چەند نوسخەى تر بگرنەوہ .

(1) سورەتى الاعلى : ئايەتى : ٦ .

(2) سەحیحى بوخارى فەرموودەى ژمارە (٤٩٨٦)، وە سونەنى تىرموزى فەرموودەى ژمارە (٣١٠١)، و مەسنەدى ئەحمەد فەرموودەى ژمارە (٧٦) .

هه موو نوسخه کانی قورئان که له مړودا هه ن چ ئه وانیه به ده ست نووسراونه ته وه و چ ئه وانیه له چاپخانه کان چاپ کراون، هه موویان بنه پره تیان ده گه پیتته وه بو سهر ئه و نوسخانه ی سهرده می عوئمانی کوری عه ففان، چ له ده ق و چ له ریزبه ندیدا هیچ جیاوازیه کیان نیه .

پیشتر و له مړوشماندا موسلمانان گرنگیان داوه به چاپکردنی نوسخه ی قورئانی پیروژ و پیناو و که رهسته نویکانیان بو خزمه تی ئه و مه بهسته به کاره ییناوه تا جوانترین نوسخه ی قورئان بخه نه به ردهستی خه لکی له سهر هه مان شیوه ی نوسخه که ی سهرده می خه لیفه ی راشیدی عوئمانی کوری عه ففان که ناسراوه به ره سمی عوئمانی .

پینجه م: ریزبه ندی و به شبه شکردنی قورئانی پیروژ:

قورئانی پیروژ به سووره تی فاتحه ده ست پیده کات و به سووره تی الناس کوئابی دیت و له (۱۱۴) سووره ت پیکدیت، ئه م ریزبه ندیه ته وقیفیه، واته له پیغه مبه ری خواوه (صلی الله علیه وسلم) وه رگیراوه و پشت نابه ستیت به ریزبه ندی دابه زینی ئایه ته کان، جا یه که م سووره ت که دابه زی سووره تی العلق بوو، وه ریزبه ندیه که ی سووره تی (۹۶) هه مینه له قورئاندا، هاوه لان ریزبه ندی ئایه ت و سووره ته کانیا ن ده زانی به هو ی ئه وه ی پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) قورئانی پیروژی ده خوینده وه بو یان (1)

له مړودا قورئانی پیروژ بو سی به ش واتا : (۳۰) جوزء دابه ش بووه و هه ر جوزئیکیش دوو حیزبه و هه ر حیزبیکیش دابه ش بووه بو چوار چاره ک، زوربه ی ئه م دابه شکاریه ش ئیجتیهادی زانایان بووه تا له خویندنه وه ی قورئانی پیروژدا ئاسانکاری بکه ن بو موسلمانان .

شه شه م: فیربوونی قورئانی پیروژ:

موسلمانان گرنگیه کی زوریان داوه به فیربوون و له به رکردن و خویندنه وه ی ده قه کانی قورئانی پیروژ به هه مان ئه و شیوه ی که دابه زیوه بو سهر پیغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم) و قورئانخوینانی ناو هاوه لان چو ن تابعیه کانیا ن به جوانی فی ر کردووه و له سهر هه ر ئایه تیک رایانوه ستاندون تا جوان واتاکه شی بزائن، ئه وانیش هه م فی ری بون و هه م کارپی کردنیشی فی ر بوون، دواتر ئه و تابعیه انه ی قورئانیا ن له به ربوو خویندنگه یان دامه زراند بو قورئان خویندن و ئه و جو ری

(1) المقنع في رسم مصاحف الأمصار : أبو عمرو الداني : له لاپه ره (۸) له ئیمام مالیکی کوری ئه نه سه وه باسی کردووه .

خویندنه‌وهی له هاوه‌لانه‌وه فیڤری بووبوون ئه‌وانیش خه‌لکیان فیڤر ده‌کرد، ئیتر به‌و شیوه‌یه له‌رووی ده‌رپرین و ده‌ق و ژماره‌ی پیت و ریزبه‌ندی سوورته و ئایه‌ته‌کانی و ته‌جوید و جوان خویندنه‌وه و چوئیتی خویندنه‌وهی چوون له هاوه‌لانیان وه‌رگرتبوو و خه‌لکیان فیڤر ده‌کرد، ئیتر به‌رده‌وام قورئانی پیروژ فیڤری خه‌لک ده‌کرا و خویندکار له ماموستا‌که‌یه‌وه به‌دهمی و به‌زمانی پاراوی عه‌ره‌بی فیڤر ده‌بوو هه‌مان چه‌شنی ئه‌وهی دابه‌زیبوو بو سهر پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) تا ئه‌مپوؤ و فیڤرکردنی خه‌لک به‌رده‌وامه.

قورئانی پیروژ به‌چه‌ند قیرائه‌یه‌ک ده‌خویندیریته که ئه‌ویش چوئیتی ده‌رپرینی وشه‌و پیته‌کانی قورئانه و تابعیه‌کان له‌وه‌هاوه‌لانه‌وه وه‌ریانگرتبوو که قورئانیان له پیغه‌مبه‌ره‌وه (صلی الله علیه وسلم) وه‌رگرتبوو، وه پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) ده‌رفه‌تی پیدابوون به‌و چه‌شنه بیخوینن، به‌ناوبانگترینیان له سه‌رده‌می ئه‌مپوؤماندا خویندنه‌وهی عاصیمه له گپرانه‌وهی حه‌فصی کوری سوله‌یمانی خویندکاریه‌وه، هه‌روه‌ها خویندنه‌وهی نافع له عوسمانی کوری سه‌عیدی خویندکاریه‌وه که به‌وه‌رش ناسراوه، هه‌روه‌ها خویندنه‌وهی دووری له ئه‌بی عه‌مری به‌صری، و گپرانه‌وهی قالوون له نافیعه‌وه.

حه‌وته‌م: ته‌فسیری قورئانی پیروژ:

ته‌فسیری قورئان واته‌ روونکردنه‌وهی واتاکانی، له مه‌به‌ست واتای قورئان تیناگه‌یت ئه‌گه‌ر له‌سه‌ر واتاو ده‌لاله‌تی قورئان رانه‌وه‌ستیت، خوی گه‌وره قورئانخوینانی هانداوه تا له واتاکانی قورئان تیبگه‌ن، وه‌ک ده‌فه‌رموئیت: ﴿ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبْرَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴾ (1) واتا : ئه‌م قورئانه کتیبکی پیروژه ناردومانه‌ته خواره‌وه بوته، بو ئه‌وهی بیر بکه‌نه‌وه له ئایه‌ته‌کانی، وه‌ خاوه‌نانی بیر وژی‌ری په‌ندی لیوه‌برگن .

ته‌ده‌بوری واته‌ تیگه‌یشتن و بی‌رکردنه‌وه له مانا و مه‌به‌سته‌کانی .

هه‌ر واتایه‌کی قورئانی پیروژ ناروون بوایه پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم) روونی ده‌کرده‌وه بو هاوه‌لان، به‌لام شاره‌زایی ئه‌وان له زمانی عه‌ره‌بی له‌و کاته‌دا و دابه‌زینی قورئانی پیروژ به‌

(1) سووره‌تی : ص : ئایه‌تی : ۲۹ .

زمانی خوږيان وايکرد پښوښتيان به وه نه بښت سه بارهت به واتاکانی قورئان پرسیار بکن، دواتر به تڼپه ربوونی کات خه لکی پښوښتيان به ته فسیر زیادی کرد .

ئوهی له پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) و هاوه لان و خوښدکاره تابعیه کانیان وه سه بارهت به ته فسیری ئایه ته کان هه بووه دهست که وتووه، ئه وان ه بنه په تی زانستی ته فسیرن، به وهش ده وتړت ته فسیری مه ئوور که به گرن گترین پښاوی تیگه یشتن له قورئان داده نریت، چونکه تیگه یشتنی نه وهی یه که م له ئایه ته کانی قورئانی پیرو زمان بو روون ده کاته وه، چونکه نه وهی یه که م چاک شاره زای زمانی عه ره بی بوون و له گه ل بار و رووداوه کانی کاتی دابه زینی قورئانی پیرو زدا ده ژبان .

جوره کانی ته فسیر:

چه ندین ئاراسته ی زانایان ته فسیر به دیده که ین، ئه مهش له بهر زوری بواره زانستی کانیان، ته فسیر هه یه گرن گی ده دات به لایه نی زمانه وانی قورئانی پیرو ز، هه یه گرن گی ده دات به لایه نی حوکمه فیهیه کان، هه یه گرن گی ده دات به لایه نه میژووی، یان عه قلی، یان ره فتاریه کانی قورئانی پیرو ز، له سه ر ئه م بنه مایه زانایان ته فسیر یان بو دوو بهش دابهش کردووه :

- ته فسیری مه ئوور : ئه وه یه له پیغه مبهه (صلی الله علیه وسلم) و هاوه لان و تابعیه کانه وه وه رگیراوه .

- ته فسیر کردن به راو بوچوون و ئیجتیهاد : که پشتی به ستووه به چه ند بنه په تیگی دروستی زانستی .

چاکترین جوړی ته فسیر و مه رجه کانی:

ته فسیری مه ئووره که پیشتر باس مان کرد، چونکه ئه مه له پیغه مبهه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) یان له هاوه لان یان له تابعینه وه نه قل کراوه، ئه وان هس له هه موو که س زیاتر شاره زان به و اتاو مه به ستی قورئان، ئه گه ریش بو تیگه یشتن له ئایه تیگی قورئان پښوښت بکات زیاتر له ته فسیری مه ئوور وه رگیریت ئه وه پښوښته که سی موفه سیر وریای ئه م مه رج و رښمایانه بښت :

یه که م: ره چا وکردنی ئه و و اتا و مه به سته ی له ته فسیری مه ئوور دا چه سپاوه و باس نه کردنی بابه تیگی نه گونجاو له گه ل ئه و ته فسیره دا .

دووم: ته فسیره که له گه‌ل و اتا گشتیه‌کانی قورئان و سوننه‌تی سه‌حیددا بگونجیت، دروست نیه ته فسیریک بخاته‌روو که له گه‌ل ئه‌و واتایانه‌دا نه‌یار و نه‌گونجاو بی، به‌لکو ئایه‌ته‌کانی قورئان راقه‌ی یه‌کدی ده‌کهن و پیکه‌وه نه‌گونجاو نین، سوننه‌ی سه‌حیحیش بو روونکردنه‌وه و نیشان‌دانی واتای کوی گشتی په‌یامی قورئانی پیروژه.

سیه‌م: شاره‌زابوون له ریژمان و زمانی عه‌ره‌بی له ده‌ربرین و پیکه‌هاته‌ی رسته و بواره‌کانی به‌کاره‌ینانیدا، جا قورئانی پیروژ به زمانی عه‌ره‌بی دابه‌زیوه، بویه پیویسته له سایه‌ی ریژمانی عه‌ره‌بیدا هه‌ولی تیگه‌یشتن له قورئان بدریت.

چواره‌م: گه‌راندنه‌وه‌ی ئایه‌ته‌ موته‌شابییه‌کانی ناو قورئان بو ئایه‌ته‌ موحه‌مه‌کان، چونکه قورئانی پیروژ خوی راقه‌ی خوی ده‌کات، زوربه‌ی ئایه‌ته‌کانیش موحه‌م و روون، هه‌یانه‌ موته‌شابییه و واتای روون نیه و پیویسته بو تیگه‌یشتن لییان بگه‌رپینه‌وه بو ئایه‌ته‌ موحه‌مه‌کان تا یارمه‌تیمان بدن له واتاو روونی مه‌به‌ستی ئه‌و ئایه‌تانه‌ تیگه‌ین، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ

عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَأَمَّنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو

الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾ (1) و اتا: ئه‌و خوییه قورئانی بو ناردوینته خواره‌وه هه‌ندیکی ئایاتی روشنن که بنه‌ره‌تی قورئانن، وه ئه‌وانی تریان ئایه‌تانیکن که مه‌به‌سته‌کانیان روون و روشن نین، ئه‌مجائه‌وانه‌ی که له‌دلایندا لادان چه‌وتی هه‌یه دوا‌ی ئه‌و ئایه‌تانه‌ ده‌که‌ون که له قورئاندا موته‌شابییه و هاوشیوه‌ن، بو تیگدانی بیروباوه‌ری موسلمانان و بو راقه‌کردنیا به ئاره‌زوی ناپاکی خویان، له‌حاله‌تیگدا که‌س راقه‌کردنیا نازانیت ته‌نها خوا نه‌بییت، وه ئه‌و که‌سانه‌ش زانا و دامه‌زراون له زانستدا ده‌لین ئیمه‌بروامان پیی هیناوه، هه‌مووی له په‌روه‌ردگارمانه‌وه‌یه، ته‌نها ئه‌وانه‌ی که خاوه‌نی بیر و ژیرین بیر له مانا و مه‌به‌سته‌کانی قورئان ده‌که‌نه‌وه و په‌ندی لیوه‌ر ده‌گرن .

پینجه‌م: پشت به‌ستن به‌راستییه زانستییه چه‌سپاوه‌کان له راقه‌ی ئه‌یاته که‌ونیه‌کاندا، وه رووبه‌روو نه‌بوونه‌وه‌ی ئه‌گه‌ره زانستییه‌کان له ته‌فسیری قورئاندا تا هه‌ندئ واتای نادروست نه‌چه‌سپینرین به قورئانه‌وه .

(1) سوره‌تی ال عمران: ئایه‌تی: 7 .

شه شهم: وریابوون له تهئویل و لیکدانهوهی نارهوا و دووور له واتاکانی پهیامی خوا و دوور له راستیهکانی شهریعهتی پاک، ئایا ئیتر به ئهئقهست بیټ یان بههوی شارهزا نهبوون بیټ له زمانی عهره بی و جووری بهکارهینانی، یان بههوی ئهوهی خهیالی چهند واتایهکی نارهوا و دوور له پهیامی خوا دایگرتبیټ.

هه شتهم: ئیجازی قورئان:

ئیعجاز واته : هینانی شتیك له کار و کردار و را و پلان که له توانای مروقدانه بیټ، ئه مهش وه سفیکه ده ربری بری نیشانه و به لگه ی تابیه تی پیغه مبه رانی خوایه، له قورئانی شدا چه مکی ئیعجاز نه هاتوه، به لکو چه مکی (الآیة) و (البرهان) و هاوشیوهی ئهوانه هاتوه.

قورئانی پیروژ فه رمایشتی خوایه و که مال و تهواویتی له واتاکانیدا ههیه و ئهوپه ری جوانی له ئایهت و وشه کانیدا ههیه و مروف له ئاستیدا دهسته و سانه، وهک خوی گهوره ده فه رمویټ : ﴿الرَّ كِبُ﴾

﴿اَحْكَمْتَ اٰیٰتَهُ وَّمُ فَصَّلْتَ مِنْ لَدُنْ حٰكِمٍ خَبِيْرٍ ﴿١﴾﴾ (1) واتا : به ئه لیف ، لام ، میم ده خوینریته وه، ئه م قورئانه کتیبیکه ئایه تهکانی بته و داریژراوه، پاشان روونکراوه ته وه له لایه ن خوی کار دروستی زاناوه .

بیباوه ران هه ولیانداهه گومان بخه نه سه ر سه رچاوه ی قورئانی پیروژ و به درو و گومان نانه وه خه لکی له قورئان دوور بخه نه وه، خوی گه وره ش بری ئایه تی نارد که تیایدا ته حه ددای هه موویان ده کات نموونه یهک له و قورئانه یان ده سوورته وهک قورئان، یان ته نها سووره تیك وهک قورئان بهینن ئه گه ر راست ده کهن، که چی نه یانته وانی ئه وه بکه ن و دانیان به وه دا نا، له بهر ئه وه قورئان هه رچه نده به زمانی عهره بی دابه زیوه به لام ناتوانریټ نموونه یهکی وهک قورئان دابنریټ، خوی گهوره ده فه رمویټ : ﴿اَمْ يَقُوْلُوْنَ اَفْتَرٰنَهٗ قُلْ فَاَنۡتَاۤ اِیۡسُوۡرٌ مِّثْلَهٗ وَاَدْعُوۡا مَنۡ اَسۡتَظَعۡتُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ اِنۡ كُنۡتُمْ صٰلِحِيۡنَ ﴿٣٨﴾﴾ (2)

واتا : ئه ی موحه ممه د ئه و بیباوه رانه یان ده لئین خوی ئه م قورئانه ی هه لبه ستوه به ده م خواوه، بویه بهوانه بلی ده ی سووره تیك هاوشیوهی ئه و بهینن، بو ئه م کاره ش هه رکه سیك که ده توانن بانگی بکه ن جگه له خوی گهوره، ئه گه ر ئیوه راست ده کهن .

(1) سوورته ی : هود : ئایه تی : ۱ .

(2) سوورته ی : یونس : ئایه تی : ۳۸ .

قورئانی پیروژ راشکاوانه رایگه یاندووه مروّف و جنۆکەش به هه موویانه وه ناتوانن نمونیه کی وهک قورئان بهینن ئەگەر چی هاریکار و یارمه تیده ری به کتیش بن، وهک فه رموویه تی :

﴿ قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴾ (۸۸)

(۱) واتا : ئەهی موحه ممه د بلی سویند به خوای گه وره ئەگەر هه موو جنۆکە وئاده میزاد کۆبینه وه بو ئەوهی هاوشیوه وینهی ئەم قورئانه بهینن ناتوانن بیهینن، هه رچهند بو ئەم کاره پشتیوانی به کتیش بن .

قورئانی پیروژ موعجیزه یه، چونکه فه رمایشتی خوییه و له وتهی هیچ دروستکراویک ناچیت، ووشه و ئایهت، و زمانی، و وینهی ره وانبیزی، و خستنه رووی ناوی، وه هه وای و به سه رهاته راسته کانی، و هه موو حوکم و ته شریعاتی ناوی، و هیزی کاریگه ری ده روونی و ویزدانی، و راستیه زانستیه ناوازه کانی سه رجه م به لگه و نیشانه ن له سه ر ئەوهی ئەم قورئانه ووته وگوفتاری خوای گه وره یه، وهی پیغه مبه ر وهیچ مروّفیکی تر نیه .

زانایانی سروشت و گه ردووناسی و ئەوانه ی سه رقالی زانسته کانی ژیان و پزیشکی و زانسته کانی ترن زۆر سه رسامن به فه رمایشتی قورئانی پیروژ که بریک راستی زانستی و ئامازه ی گه ردونی په یوه ست به زانسته تاییه ته کانی ئەو بواره ی له خوگرتووه، به دهسته واژه یه کی وردی زانستی ناتوانیت بره و بکه یت ئەمه زاده ی نیردراویکی نه خوینده واری ناو گه لیککی نه خوینده وار و جیهانی بیت که هیچیان سه بارهت به و دیاردانه نه ده زانی، ئەمه وایکرد ژماره یه کی زۆر له و زانایانه موسلمان بن، چونکه ئەوان تیگه یشتن ئەوهی له قورئاندا هاتووه ناکریت وتهی مروّف بیت، به لکو فه رمایشتی به دیهینه ری مروّف و گه ردوونه .

له قورئانی پیروژدا چه ندین ئایهت هه ن که به لگه ی تاکوته نها بوونی خوای گه وره و

بالاده ست وجوانکاری به دیهینه نیه تی، وهک خوای گه وره فه رموویه تی : ﴿ سَرُّهُمْ ءَايَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي

أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكُنْ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾ (۵۳) واتا : له مه ودوا له

ئاسۆکانی بوونه وهر وده روونی خویندا به لگه کانی خویمانان پیشان ده ده یین، هه تا بویان روون

(۱) سوره تی الاسراء : ئایه تی : ۸۸ .

(۲) سوره تی فصلت : ئایه تی : ۵۳ .

ببیته وه بیگومان ئەم قورئانه راست و دروسته و کلامی خوای گه ورهیه، ئایا شاهیدی پهروهردگارت بهس نیه که بهراستی ئاگاداره بهسه ره مو شتیکیدا .

نۆیهم: وهرگیڕانی واتاکانی قورئانی پیروژ:

وهرگیڕان بریتیه له گواستنه وهی و تهیهک له زمانیکه بو زمانیکی تر، وهرگیڕانیش بی نارهحه تی نابیت، چونکه دارشتنه وهی زمانه وانی بنه ره تیکی دهقه، زورجاریش سهخته بتوانیت له وهرگیڕانی دهقیکیدا واتای تهواوی ئەو دارشتنه زمانه وانیه بیاریزیت.

ئهگه ره ئەمه باری وهرگیڕان بیت بو دهقه مروییهکان، ئەوه نارهحه تیه که بو وهرگیڕانی واتاکانی قورئانی پیروژ زور سهختتر ده بیت، چونکه قورئان فه رمایشتی خوییه و به زمانی عه ره بی دابه زیوه و چ دهق و چ واتایشی هی خوییه، بۆیه بو مروقی ئاسان نیه بانگه شهی ئەوه بکات توانای زالبوونی تهواوی هه ییه بهسه ره واتاکانی قورئانی پیروژدا، یان بلیت ده توانیت به هه مان ئەو شیوهی له دهقه عه ره بیه که دا هه ییه دهق و ده ربینه کانی قورئان به زمانیکی تر دارپزیته وه.

ویپای سهختی وهرگیڕانی واتاکانی قورئانی پیروژ، زانایانی موسلمان جهختیان کردوه ته وه له گرنگی گه یاندنی قورئان و په یامه کهی به هه موو گه لانی سه ره زهوی ئیتر زمانیان هه ره زمانی بی، ئەمهش ته نها له ریگه ی وهرگیڕانه وه دیته دی.

وهرگیڕانی واتاکانی قورئان بو زمانیکی تر:

یه کهم: یان ده بیت وهرگیڕانی واتاکانی قورئان بیت، واته ته نها وهرگیڕانی تهفسیره و به کورتی په یامی دهقه کانی قورئان روون ده کاته وه.

دووهم: یان ده بیت وهرگیڕانی تهفسیریکی ورد و قوول بیت و شیکاری و ورده کاری له خو بگریت که ئەمهش واته تهفسیری قورئان به زمانیکی جیا له زمانی عه ره بی.

هه رچه نده وهرگیڕانی واتاکانی قورئان ورد بیت و هه رچه نده وهرگیڕ له هه ردوو زمانه که دا به هیز بیت و واتای نایه ته کانی قورئان بزانییت، هیشتا ئەو وهرگیڕانه پیی ناوتریت قورئان، ئەمهش له بهر دوو هۆکار:

یه کهم: قورئانی پیروژ فهرمایشتی خواجه به زمانی عه ره بی و له لووتکهی خستنه پروو و به هیزیدایه و دارشتنه وهی ئایه تهکانی به زمانیکی تر چه مکی قورئانبوونی لی داده مالیت.

دووم: وهرگیپران تیگه یشتنی وهرگیپر بو واتاکانی قورئانی پیروژ ده خاتنه پروو، ئه مهش له م روانگه وه له تهفسیر ده چیت، جا وهک چوون به تهفسیر ناوتریت قورئان ئاواش به وهرگیپران ناوتریت قورئان.

بو ئه وهی وهرگیپرانی واتاکانی قورئانی پیروژ جیی ره زامه ندی بیت، پیویسته ئه و بنه مایانهی تیدا بیته دی که زانایان دایانناوه بو روونکردنه وهی واتاکانی قورئان، ههروهها وریاش بین وهرگیپر به وهرگیپرانه کهی په رده یهک به سه ر کاره کهیدا نه دات که مه بهستی بلاوکردنه وهی هه ندی واتای نادرست بیت بو قورئانی پیروژ، یان گالتو سووکایه تی بیت به دروشم و پیروزیهکانی موسلمانان، ئه مهش له وهرگیپرانی هه ندی له روزه لاتناسان و که سانیکیشدا رهنگی داوه ته وه که به نارپه وا له موسلمانان ئه ژمار کراون، له کاتیکیدا له بنه په تدا بیروباوه ریکی پووچ و خراپیان هه یه وهه ول دده ن به هاکانی ئاینی پیروزی ئیسلام له ناوبه رن و گورزی خویمان بوه شینن له بیروباوه ری دروستی ئیسلام و شه ریه ته لیبوورده که ی .

والحمد لله رب العالمین و صلی الله علی نبینا محمد و علی آله و صحابته أجمعین و التابعین و من تبعهم بإحسان إلى یوم الدین.

پېرستی بابتهکان

لاپهړه	ناوېشان	م
1	رېخوشکردن	1
1	پېناسه يه کی گشتی قورئانی پېرۆز	2
3	دووه م: دابه زینی قورئانی پېرۆز	3
5	سیه م : نووسینه وهی قورئانی پېرۆز	4
6	چوارم : کۆکردنه وهی قورئانی پېرۆز له په راودا	5
7	پینجه م: ریزبه ندی و به شبه شکردنی قورئانی پېرۆز	6
7	شه شه م: فیربوونی قورئانی پېرۆز	7
8	حه وته م: ته فسیری قورئانی پېرۆز	8
9	جوره کانی ته فسیر	9
9	چاکترین جوری ته فسیر و مهرجه کانی	10
11	هه شته م: ئیعجازی قورئان	11
13	نویه م: وه رگیړانی و اتا کانی قورئانی پېرۆز	12
13	وه رگیړانی و اتا کانی قورئان بو زمانیکی تر	13